

ušlechtilého člověka, neměl by již nikdy zůstat „neprávem zapomínaným českým chirurgem“.

– Literatura u autora

M. BEDNÁŘIK

Třicet let od úmrtí Mirko Nováka

Před třiceti lety, dne 16. září 1980, zemřel profesor dějin filozofie a estetiky Mirko Novák, někdejší člen filozofického semináře brněnské Filozofické fakulty. Medailon o jeho životě a díle přinesla Universitas 2001, č. 4.

M. Novák se narodil v Praze 3. října 1901. Svě pedagogické působení začal v roce 1932 na Komenského univerzitě (píše o něm Vladimír Bakoš v knize *Filozofické myšlenie na Slovensku v mezivojnovom období*, Bratislava 1988). V roce 1938 přešel, už jako docent estetiky, na brněnskou Filozofickou fakultu, kde se „na filozofii“ stal kolegou profesorů J. L. Fischera a Josefa Tvrdeho. V roce 1946 tu byl ustanoven mimořádným a v roce 1949 řádným profesorem dějin filozofie. Novák k tomu poznamenal: „Tak tedy mě jmenovali profesorem pro obor dějiny filozofie. Čekal jsem, že to bude na estetiku, ale estetika připadala patrně ministerským pánům oborem příliš exkluzivním, než aby se pro ni instaloval a platil samostatný profesor.“ Na Slovensku se původně chtěl habilitovat z filozofie (na základě práce Kantův kriticismus a problém hodnoty), nicméně přece více tíhnul k uměnovědě a estetice. (V Praze studoval filozofii u F. Krejčího, hudební vědu a estetiku u Z. Nejedlého a O. Zicha; v Bratislavě v letech 1931–1937 působil i Jan Mukářovský.) V roce 1954 Mirko Novák „přestoupil“ na Karlovu univerzitu. Přitáhla jej nejen sama Praha, ale i možnost soustavněji se tam věnovat estetice, v rámci katedry filozofie, později na obnovené katedře estetiky. – Z. Novákových brněnských žáků, působících pak na zdejší fakultě, vzpomeňme na estetika Olega Suse a historika filozofie Jiřího Četla. Sus získal Nováka pro spolupráci s Hostem do domu, která vedla i k Novákově sborníkové knize vydané v Brně: *Být národem* (Blok 1969). A také inicioval konfe-

renci o Mirko Novákovi, kterou v roce 1980 uspořádala katedra filozofie (střev. sborník *Mirko Novák – filozof a estetik*, Brno 1982). Susův článek k nedožitým osmdesátinám Mirko Nováka (se zásadním výkladem o jeho osobnostním a vědeckém profilu), mohl vyjít jen v zahraničí, v 8. sv. *Wiener slawistischer Almanach 1981*. – Připomeňme ještě dvě věci. Že totiž naše revue v 1. čísle ročníku 1991 přinesla Novákův článek *Několik ukázek moderní české sebereflexe* (spolu se statí *K problematice nacionalismu a národního vědomí* vyšel v samizdatové edici, kterou z pozůstalosti Mirko Nováka připravila Eliška Nováková). Měl tehdy upozornit na Novákovy studie jednající o roli národa a národního vědomí v novodobých dějinách i v současnosti. A že čtenáře zajímavější se o české filozofické a estetické myšlení může poučit i pobavit Novákovu *Úsměvné vzpomínání* (Praha 1908), s kapitolami Na úsvitě, Jak jsem se stal Čechem, Doma i ve škole, Mezi kumštýři, Na vysokých školách, Ve Francii, Doma i na Slovensku po roce 1918, V Praze za války, Tak tedy do Brna, Praga caput regni. Svě motto má tato kniha z Novákovy knihy *La Corbusierova prostorová estetika* (Praha 1929).

(REDAKCE)

Sto let od narození MUDr. Vladimíra Zapletala

(24. 5. 1900 – 3. 2. 1983)

Průkopník organizovaného výzkumu dějin lékařství na Moravě a zakladatel oboru dějiny lékařství na Lékařské fakultě Masarykovy univerzity V. Zapletal kdysi napsal v článku *Má cesta za poznáním vědy*: „Pěstování dějin věd má své významné místo v současném bouřlivém vývoji vědy a techniky, kdy poučení z vývoje minulého může být východiskem pro řešení složitých problémů současnosti a zejména pro vypracování programů pro příští léta.“

Věděl dobře, že dějiny medicíny, jako ostatně každého vědního oboru, věci či jevu, vyžadují vedle vytrvalosti a trpělivosti také znalosti odborné. Shromažďoval, třídil, vy-

hodnocoval a publikoval „příběhy z dějin lékařství“ (nejen českého) po celý svůj život a dělal to rád, protože byl přesvědčen, že znalost dějin lékařství by neměla sloužit jen lékařům, ale i veřejnosti. Pro ty první zřídil z tohoto oboru vyučovací hodiny, pro ty druhé nevynechal příležitosti k přípravě výstav, expozic a popularizačních publikací.

Ze odkaz Vladimíra Zapletala zůstává dosud živý, svědčí nejen tento skromný článek. Žádný z historiografů medicíny nemůže přebročit bez povšimnutí to, co lékař a historik Zapletal už vykonal před ním (srovnaj nás příspěvek MUDr. Vladimír Zapletal, *Universitas*, č. 2, 2008, s. 53-55). Škoda jen, že jím shromážděný unikátní knižní a archivní fond není využitelný tak, jak bychom si přáli.

„Největší dílo konají ti, kdo vynakládají horlivé úsilí na vyhledávání pravdy všeho druhu,“ napsal J. A. Komenský ve *Via lucis*. Zapletal si tato slova výrazně označil v knize, k níž se ke konci života stále vracel. Třeba překrytá staletími, byla mu knihou „moudrosti, vytrvalosti, snášenlivosti, obětavosti, nezištnosti a nekonečné zvědavosti,“ jak poznamenal jeho přítel Vítězslav Orel (Srov. Odkaz MUDr. Vladimír Zapletal, *Vlastivědný věstník moravský*, roč. 35, 1983, č. 2, s. 222-223). Není divu, právě to byly vlastnosti, které Zapletal rozvíjel a kultivoval po celý svůj aktivní život. Právě ony mu napomohly vytvořit kánon historiografických medicinských studií, shromáždění výjimečnou knihovnu i archiv, který věnoval Mendelianu Moravského muzea.

Nad historickými dokumenty z dějin lékařství a ze života přírodopýtců a lékařů nevyseřádal jen v českých a moravských archívech, ale i v cizích muzeích – ve Vídni, Paříži, Londýně, Bruselu, Kodani, Ženevě, Benátkách, Barceloně a v Istanbulu, jak všechna ta místa pečlivě zaznamenal ve svém životopise uloženém v Archivu Masarykovy univerzity.

Zapletal se však uznání své medicínsko-historiografické práce na brněnské akademické půdě nedočkal. O habilitaci z dějin lékařství požádal koncem roku 1956, ale vědecká rada univerzity jmenování docentem následujícího roku zamítla s odůvodněním, že jeho habilitační spis *Collegium Anatomicum* má „ráz historický, a lo kronikářský, popisný a má stopy kosmopolitismu“. Komentovat netřeba. Zamítnutí bylo podpořeno také argumentem, že

žadatel dosud neobhájil kandidátskou práci, a dovětkem: „Vědecká rada nenabyla přesvědčení o Vaší způsobilosti vychovávat studenty v duchu socialismu, jak to žádá zákon o vysokých školách.“ To byla ostatně běžná věta u nekomunistických uchazečů a tam, kde chyběly věcné argumenty. I to je historie, z níž bychom se měli trvale poučit. V té době Zapletal už publikoval 46 prací z dějin moravské medicíny, 11 ze zdravotnické hygieny a z kulturní historie Moravy 29. Jeho dosavadní pedagogická praxe byla shledána jako zcela dostatečná. Negativní rozhodnutí univerzitního orgánu odporovalo také příznivému vyjádření oponentů prof. MUDr. M. Matouška z Olomouce a prof. MUDr. V. Kruty z brněnské Lékařské fakulty (oba byli známi svými pracemi z dějin medicíny) i pozitivnímu hodnocení uchazečova vystoupení na téma *Úmysl zříditi Collegium Anatomicum brněnské*, součást školské reformy Marie Terezie, které podepsali profesori O. Wagner, E. Tománek a doc. O. Nečas. Zapletalova dosavadní vědecká práce dostala od nich hodnocení „vysoké úrovně“.

Zapletal po tomto neúspěchu nezatrpkal a nadále všechen svůj volný čas věnoval studiu kulturních dějin, historii lékařství a muzejnictví. Zapsal se i do kulturních dějin Olomouce, když zde v r. 1953 založil Kroužek pro lékařské dějiny, který aktivně působí podnes. Podle tohoto příkladu vznikla podobná sdružení také v Plzni, v Karlových Varech a jinde.

• • •

Vladimír Zapletal se narodil v r. 1900 v obci Morkovice v rodině venkovského lékaře. Klasické gymnázium vystudoval v Kroměříži (maturoval v r. 1919), lékařskou fakultu absolvoval v Praze (promoval v r. 1925). Lékařskou praxi zahájil v Kroměříži, pokračoval v Olomouci a posléze v Brně, kam vstoupil do stálé služby zdravotní u Zemského úřadu. Přechodně působil i okresní nemocnici v Boskovicih a v Tišnově, od r. 1949 byl přidělen do Městského ústavu národního zdraví v Brně, kde pracoval také na poloviční úvazek jako praktický lékař střediska pracujících dorostu. V letech 1938-1939 přednášel jako honorovaný docent technickou hygienu na Vysokém učení technickém v Brně. Tyto přednášky obnovil v letech 1947-1948 na Vysoké škole sociální v Brně a současně pracoval také na Lékařské fakultě MU a na poloviční úvazek od

r. 1957 na Ústavu teorie a organizace zdravotnictví.

Zapletalův literární odkaz představuje 150 odborných prací z dějin lékařství a přírodních věd. Jejich soupis pořídil V. Orel, je součástí Dokumentační zprávy Moravského muzea v Brně z r. 1980. Vladimír Zapletal svým medicínsko-historiografickým dílem natrvalo patří k významným osobnostem oboru, který tvoří neoddělitelnou součást našich kulturních dějin.

V. LINHARTOVÁ

Od smrti Jana Bělehrádka uplynulo 30 let.

(18. 12. 1896 v Praze
- 8. 5. 1980 v Londýně)

Jan Bělehrádek, český lékař, biolog, profesor Masarykovy univerzity (1922-1934) a Univerzity Karlovy (1935-1949), děkan pražské Lékařské fakulty (1937-38), rektor Univerzity Karlovy (1945-46), propagátor holismu v medicíně, bojovník za lidská práva, nositel Řádu Rytíře čestné legie a čestného doktorátu Pařížské univerzity je významnou osobností našeho poúnorového exilu, českého lékařského školství a vědy.

• • •

V austrálské Tasmánii vyšla v r. 1993 publikace *Predictive microbiology: Theory and Application*. Knihu napsali T. A. Mc Meekin, J. N. Olleley, T. Ross a D.A. Ratkowski. Zabývala se metodami, jak volit správnou teplotu v chladírnách, aby byly skladované potraviny dobře chráněny před škodlivými mikroorganismy a přitom neutrpěla jejich výživová hodnota. Při výzkumu optimálních teplot výše jmenovaní autoři zjistili i ověřili, že správně zvolenou teplotu zaručuje výpočet podle tzv. teplotní rovnice Jana Bělehrádka a označili ji jako „Bělehrádek – type model“. Byl to svým způsobem austrálský objev, neboť dosud se postupovalo podle teplotní rovnice, kterou stanovil nositel Nobelovy ceny S. A. Arrhenius. Protože Arrhenius dostal Nobelovu cenu (lhostejno, že za formulaci teorie iontů), nikdo neponchyboval také o jeho termokinetice a neově-

řoval přesnost jeho výpočtů. To, že se Australanům dostala do rukou anglicky psaná Bělehrádka publikace z roku 1934 byla v podstatě náhoda. Bělehrádek ke své teplotní rovnici dospěl už ve dvacátých letech, roku 1926 ji publikoval ve Spisech Lékařské fakulty Masarykovy univerzity (č. 4) v článku *Závislost životních dějů na teplotě a její matematický výraz*. V roce 1935 monografie vyšla anglicky *Temperature and Living Matter*.

Dnešní čtenář si může položit otázku, jak je možné, že celých 77 let byl Bělehrádkův objev nevyužit. Kdo se zajímá o historii medicíny ví, že takových případů je mnoho. Důvody mohou být různé, v tom našem konkrétním případě projevil dva uživatele nekritickou úctou ke světově uznávané autoritě a nevšímavost k výzkumným výsledkům méně či málo známých vědců na méně či málo známé univerzitě v Brně. Doufáme, že v dnešním internetovém šíření vědeckých objevů se nic podobného stát nemůže, prakticky v momentě, kdy k němu dojde a je ověřen, stane se „celosvětovým vlastnictvím“.

Začali jsme vzpomínku na profesora biologie MUDr. Jana Bělehrádka příběhem jednoho vědeckého objevu. V naší kulturní historii to není příběh ojedinělý, případů, kdy si vědec dobude uznání dříve ve světě než doma, známe dost. Sloužilo by nám ke cti, kdybychom takové chyby neopakovali, životní příběh biologa a lékaře Jana Bělehrádka je čítankovým příkladem, jak se česká věda a současně univerzitní instituce snadno zřikají svých zásluh i tomu odpovídající slávy.

Jan Bělehrádek vystudoval Lékařskou fakultu Univerzity Karlovy (1916-1922). Během studia byl volontérem u prof. Edwarda Babáka, do studentských let patří také jeho první publikace *Sur le mouvement des Vorticeller* (o účinku práce na růst) z r. 1920, do promoce publikoval ještě několik prací. Vzhledem ke studijním a badatelským výsledkům byl už v r. 1920 ustanoven univerzitním asistentem a pověřen přednáškami z fyziologie. Téhož roku jej profesor Babák požádal, aby se věnoval na právě otevřené univerzitě v Brně přednáškám a praktickým cvičením z obecné biologie, do promoce jako asistent.

Po promoci si ovšem Bělehrádek vymínil studijní cestu do Francie. Na desetidenním stipendijním pobytu navštívil na Sorbonně